

УДК 35.088.6

І. А. Медведєв,
к. держ. упр., докторант кафедри державного управління та менеджменту, Харківський
регіональний інститут державного управління Національної Академії державного
управління при Президенті України

ІДЕЯ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ГЕНЕРАТОРА ВИПЕРЕДЖАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ: УЗГОДЖЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕРЖАВНО- НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

У статті розглядаються проблеми розвитку ідеї університету з позицій державного управління як генератора випереджальної системи цінностей. Автор приділяє особливу увагу таким двом суперечливим векторам розвитку ідеї університету, як глобалізація та формування державно-національної ідеї. В статті визначається місце вищезгаданих складових у формуванні ідеї університету та рівень її впливу на розвиток державотворчих процесів в Україні.

In article problems of development of idea of university from a government position as generator of advancing system of values are considered. The author stops on two enough inconsistent vectors of development of idea of university: to globalisation and state-national voice-frequency idea. In article attempt to define a place of these components in the general idea of university becomes and to define their influence on development statehood creations in Ukraine.

Ключові слова: глобалізація, державно-національна ідея, університет, ідея університету, державні управління університетом, розвиток держави.

ВСТУП

Ідея університету містить у собі цілісний соціокультурний образ, який включає історично зумовлені принципи, функції і цілі розвитку університету. Введена Вільгельмом фон Гумбольдтом два століття назад, вона виявилася достатньо точним і містким поняттям, що дотепер не втратило свою теоретичну і практичну значущість. Спочатку університет розглядався як джерело національного виховання. Класики ідеї університету (В. Гумбольдт, Ф. В. Шеллінг, Ф. Шлейєрмахер) вважали, що в ньому зосереджена етична культура нації.

Досліджуючи історію розвитку ідеї університету, Ю. Хабєрмас зазначає, що духовне виховання досягається завдяки "тоталізуючій силі науки", її "культуротворчій потужності", в якій відображається в концентрованому вигляді вся "світожиттєва реальність" в її цілісності [1, с. 11].

До початку XIX ст. склалося наступне уявлення про виховні можливості університету: наука має могутній духовно-етичний потенціал, оскільки дає імпульс до розвитку розуму, бо саме в розумі закладена висока етична сила. Піднесення до абсолютної Істини відкриває шлях для розвитку індивідуальності.

Як наслідок такого розуміння — цілком логічна вимога єдності навчання і дослідження. Саме в навчанні за допомогою дослідження філософ-гуманіст В. Гумбольдт (1767 — 1835) бачить головну суть університету. При цьому він підкреслює, що продуктивне здійснення такої високої місії можливе тільки в умовах автономії університету і функціональної самостійності науки як системи.

Отже, філософи кінця XVIII — початку XIX ст. розглядали освіту і виховання як єдиний процес розвитку розуму. Необхідною умовою для розвитку розуму є свобода пошуку Істини. Зберегти таке положення можливо при автономії університету, що, по суті справи, всі ідеологи "ідеї університету" і відстоюють, прагнучи зберегти статус, який довгий час мав університет — статус держави в державі.

У XIX ст. картина дещо міняється. У відповідь на потреби промислового виробництва одержує розвиток вища професійна школа. Природно постає питання про місце і статус університету.

У цей період закріплюється ідея елітарної спрямованості університетів. Виразником цієї ідеї стає вихованець Оксфорда англійський теолог, педагог-теоретик Джон Генрі Ньюмен (1801 — 1890). Він пише про університет наступне: "людська діяльність... не може мати мети більш високої і благородної, ніж створення університету". Університет "обіймає вищі прояви людської думки, безкрайні простори людських досліджень" [2].

Кінцеву, вищу мету університету як соціального інституту Д. Ньюмен бачить в тому, щоб "забезпечити розвиток всіх областей знання, всіх способів мислити, створених людським розумом" [2].

Отже, Д. Ньюмен намагається зберегти в громадській думці ставлення до університету як до відособленого від суспільства інституту, який виконує високу соціальну місію — виховує інтелектуальну еліту. На відміну від своїх попередників, він веде мову не про розвиток розуму засобами науки, а про виховання інтелектуалів через залучення до

різностороннього знання. Він доводить, що виконати таку місію не в змозі жоден навчальний заклад, окрім університету. Виняткове значення Д. Ньюмен відводить особистості викладачів університету, яких називає "Пророками Істини". Виховний ефект має обмін знаннями між вчителем і учнем, направлений на пошук істини.

СТУПІНЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

На початку ХХ ст. в умовах ринкових відносин стало неможливо підтримувати для університету статус держави в державі. Університет повинен був відповідати вимогам економічної доцільності. Знання стали розглядатися як товар, наука — як "побічний продукт виробничого процесу" [3, с. 352].

Один з яскравих мислителів цього періоду, американський економіст і соціолог, Торстейн Веблен (1857 — 1929) значення освіти бачить в тому, щоб сприяти "більш легкому пристосуванню до нинішньої економічної ситуації" [3, с. 356]. Університет, згідно його теорії, повинен вбудовуватися в соціально-економічну структуру суспільства і виховувати особу, здатну адаптуватися в сучасній соціальній системі.

Ідею нерозривного зв'язку університету з життям сучасного суспільства підтримує і Макс Вебер, один з провідних західних соціологів (1864— 1920). Особистість, на його думку, повинна "відповідати вимозі дня" — як за людським фактором, так і професійно" [4, с. 735]. Неодмінною умовою розвитку особистості є об'єктивні знання.

Видатний німецький філософ і соціолог Карл Мангейм (1893— 1947) висловлюється в руслі загальної ідеї виховання "для життя в існуючому суспільстві" [5, с. 465]. Але, побачивши силу впливу на народ ідей фашизму, він йде далі за своїх сучасників і виступає проти нейтральної позиції академічної науки. Він пише, що тільки "войовнича демократія може виграти справжню війну, яка, кінець кінцем, є війною ідей" [5, с. 474].

Освіта, за К. Мангеймом, це, по суті, "недогматичний тренінг розуму, що дозволяє людині підноситися над подіями, а не сліпо підкорятися їх ходу" [5, с. 466]. Він вважає, що лише освічений розум в змозі побачити істину. Не милування абстрактною істиною повинен виховувати університет, а соціально активну особу, здатну відстоювати свої позиції на основі ясного розуміння суті того, що відбувається в суспільстві.

Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що ідея університету на початку ХХ ст. отримала новий напрям розвитку. Університет розглядається як соціальний інститут, який нерозривно пов'язаний з економікою і повинен відповідати особливостям ринкового виробництва. Все це приводить до раціоналізації університетської освіти і вимагає виховання особи, здатної не просто адаптуватися, а активно взаємодіяти з соціумом.

Важливе місце в історії розвитку ідеї університету займає К. Ясперс, відомий психіатр, професор філософії (1883— 1969). Він вважав, що особистість повинна усвідомити відповідальність за свій духовний розвиток, і в цьому головний результат виховної дії університету на особистість студента. Звертаючи увагу громадськості на духовний початок в особистості, учений активно протистояв загальному милітаризму, що охопив Німеччину на початку ХХ ст.

К. Ясперс приділяє велике значення вихованню, він вважає, що школа і виховання за центром в університеті "вирощують людей майбутнього": "погана організація виховання знаходить свої згубні наслідки тільки після закінчення декількох десятиріч" [6]. Університет виховує "аристократію духу". Студент в ході свого навчання в університеті повинен "сприйняти і запалити в своїй душі" "вогні духу". Для цього він повинен постійно працювати "під своїм власним духовним керівництвом". Особистість сама відповідальна

за свій розвиток. "Якщо студент не задоволений університетом, він має рацію. Але єдина можливість для нього поліпшити положення, що склалося, — це самому брати участь в створенні дійсності істинного університету: як характером свого навчання, так і настирною роботою і своїм, пронизаним цією роботою духовним буттям" [6]. Необхідною умовою виховання в університеті є свобода в пошуку істини.

У середині ХХ ст. спеціалізація активно увійшла до університету, більш того, стали позначатися її неоднозначні наслідки в змісті університетської освіти. З'явився своєрідний тип "досвідчених неуків" [7, с. 108]. У цих умовах іспанський філософ, професор Хосе Ортега-і-Гассет (1883— 1955) ставить питання про виховання професіонала (1883— 1955) ставить питання про виховання професіонала — це не просто знаюча людина, це культурна людина, яка осмислила своє професійне і життєве призначення.

Університет, на думку вченого, повинен "зробити з середньої людини гарного фахівця": медика, суддю, викладача [8, с. 125]. Але навчання професії це ще і виховання особистості професіонала. Через це необхідно не тільки прагнути надточного викладання фізіології, скільки обдумувати, "що являє собою сьогодні хороший лікар, яким повинен бути зразковий медик" [8, с. 127].

Визначальну задачу університету Х. Ортега-і-Гассет бачить в тому, щоб "просвітити" людину, залучити її до повноти культури своєї епохи, відкрити їй величезний справжній світ, в як вона повинна "втиснути" своє життя, щоб воно стало автентичним. "Культура — це система життєвих ідей, якою володіє кожна епоха" [8, с. 128]; вона допомагає побачити "шляхи життя в ясному світлі" [8, с. 130].

Наукове дослідження, на думку Х. Ортега-і-Гассета, не є необхідною складовою навчання студентів, але воно обов'язкове для викладача. Для якісної освіти в університеті слід розвивати новий тип наукового таланту — талант інтеграції, здібності сполучати дослідження і викладання.

Наприкінці ХХ на початку ХХІ ст. все більш гостро постає питання про силу впливу людини на життєвий простір. Принциповою є думка французького вченого Жака Дерріда (1930— 2004) про етичну відповідальність університету за інтелектуальний продукт. Він показує, що думка, яка народжується в процесі інтелектуальної роботи, може бути використана по-різному: і на благо, і на зло.

Ж. Дерріда, міркуючи про суть університету на сучасному етапі, порівнює фундаментальність і практичну доцільність в змісті університетської освіти. Він доводить, що опозиція між ними існувала завжди, але на даний час межа стає все більш умовною, в усякому разі не є неперушною. Спільність між фундаментальною наукою і прикладними дослідженнями — це "спільність думки". Думка може виявитися у владі якихось соціально-політичних сил, які в ній зацікавлені. За певних умов вона може послужити політиці.

Ж. Дерріда вважає, що потрібно стримано ставитися до професіоналізації університету, оскільки це породжує реальну небезпеку підпорядкувати "університетське життя законам ринку й ідеалу суто технічної компетенції" [9]. Але, бажаючи звільнити університет від "корисних" програм або задач професійної підготовки, ми цілком можемо опинитися в ситуації кастової ізоляції.

У Росії найбільш яскраво ідея університету представлена у роботі Н. І. Пирогова (1810— 1881) "Університетський вопрос". Слід взяти до уваги, що російський університети в ХІХ ст. виявилися на списі соціально-політичної боротьби. Н. І. Пирогов називає університет "кращим барометром суспільства", він вважає, що "пряме призначення наших університетів — це бути маяками, розливати світло на великі простори і тому стояти високо і світити" [10, с. 346].

Виховне значення університету тримається на зв'язку

колегії професорів зі студентством. Професор повинен "виховати свою аудиторію" [10, с. 348] і, перш за все, навчити її мислити: не "можна відкидати у мислячої аудиторії права на думку". Згідно з Н.І. Пироговим, "академічний університет немислимий без громадської думки тих хто навчається" [10, с. 347]. Університет повинен виховати особистість, здатну робити позитивний вплив на розвиток суспільства.

Постановка завдання даної роботи полягає у визначенні основних складових ідеї університету як генератора випереджальної системи цінностей, що спрямовані, з одного боку, на сучасні тенденції глобалізації, а з іншого, повинні створити умови для забезпечення функціонування України як національної держави на початку її становлення.

РЕЗУЛЬТАТИ

В основі університету лежить ідея — певні принципи діяльності й розвитку. Саме ці принципи надають університету життєву силу, яка дозволила йому існувати вже більше восьми століть. Ідея виживає, вона так чи інакше зберігається і знову потрапляє в розум людей тому, що вона відповідає потребам людей, їх невгамовній цікавості до всього нового, бажанню знайти відповіді на вічні питання людського буття, прагненню до всеосяжності, жаданню вільного обговорення і вільного пошуку істини. Врешті-решт, ідея університету тісно пов'язана з самою людською натурою. Якщо коли-небудь пам'ять про університет буде винищена, то він рано чи пізно відродиться знову — поки люди залишаються такими, якими вони є [11, с. 3—6].

Університет покликаний формувати людину. Необхідна спеціалізація, але ще більш необхідна всебічність освіти, яка завжди дасть людині можливість бути не просто гвинтом в механізмі, а творцем і громадянином. Перед університетом стоять найважливіші суспільні задачі. Він — школа вільного громадянина демократичного суспільства. Таким чином стан суспільства залежить від стану університетів.

Як колиська універсального пошуку істини університет націлений на пізнання, що не знає меж і кордонів. Як місце, де дістають вищу освіту, університет повинен бути просощений переконанням в тому, що "вищої" освіти немає і бути не може.

В основі ідеї університету лежать три принципи: свобода, універсальність і моральність. Ці принципи взаємозв'язані, їх практичне здійснення неможливе у відриві один від одного. Центральне місце належить принципу свободи.

Свобода — перша стаття університетської конституції — знаходить своє втілення у всіх характерних для університету відносинах. Свобода знаходить свій вираз у всіх сферах діяльності: в механізмі організації і управління, в освітньому процесі і в творчості. Принцип свободи в університетському управлінні виражається в його автономності й самоврядуванні. В цілому, університет прагне ідеалу автономної самокерованої організації. Університет по своїй природі демократичний: він повинен управлятися зсередини і знизу. Громадянина університету є його студенти і викладачі. Їх воля легітимує саме існування університетської організації, повноваження його владних органів і осіб. Принцип свободи виражається в широкій демократичності організаційної структури і автономії від зовнішнього тиску. Особливе місце займає студентське самоврядування. Йдеться про внутрішню автономність студентського колективу. Студент, природним чином, залежить як від адміністрації, так і від професора. Необхідно цю природну залежність нейтралізувати сильним студентським самоврядуванням, щоб зберегти свободу у внутрішніх взаємостосунках.

Свобода припускає наявність суб'єктів, здатних прийняти на себе відповідальність. Саме такими суб'єктами є професори і викладачі — люди, що присвятили себе ро-

боті в університеті. Проте такими суб'єктами є і студенти, і помилково вважати, що хто-небудь інший в змозі краще зрозуміти і вказати, що ж потрібно кожній конкретній людині в її власному житті. Кожний має право на вибір свого шляху. Разом з тим, інтереси особистості повинні уживатися з інтересами і можливостями суспільства. Тому можливі певні обмеження і мінімальні стандарти, тобто створення певної системи заборон і протипаг. Йдеться, таким чином, про балансування особистої свободи і суспільних інтересів. У цьому процесі у разі виникнення спірної ситуації пріоритет належить свободі.

Принцип універсальності здається очевидним. Сама характеристика універсальності університету являє собою, по суті, тавтологію. Здійснення принципу універсальності не може бути забезпечено простим розширенням "номенклатури" курсів, наявних факультетів і спеціальностей, що викладаються. Задачею університету є надання можливості для створення, в першу чергу, інтелектуальних людей з широким кругозором і гуманістичною освітою. Незалежно від формально одержуваної спеціальності людина не повинна бути замкнена в її вузькому світі. Універсальність припускає відвертість до суспільства і світу.

Необхідна відвертість і в освітньому процесі, і в науковому пошуку. Вона виявляється, наприклад, в створенні атмосфери наукових дискусій і вільних обговорень. Формальні організаційні рамки не повинні стояти на заваді на шляху до істини. Університет може і повинен стати рідним будинком міждисциплінарних досліджень. За своєю ідеєю університет — природне місце для здійснення міждисциплінарного, всеосяжного пошуку.

Ідея університету буде нічим без третього свого стовпа — моральності. Університету належить провідна роль в суспільстві. Він як школа, або лабораторії суспільних процесів, схожий на лакмусовий папірець стану суспільства. В цілому, негативні аспекти суспільного розвитку неминуче виявляються в стінах університету. Відродження, реформи починаються теж тут. Осмислення того, що відбувається, формулювання проблем, пошук шляхів їх подолання є однією із задач університету. Університет першим повинен проводити відповідні зміни в самому собі з метою виховання нового покоління і реформи суспільства в цілому. Не тільки стан суспільства впливає на університет як його частину, але і стан моральності внутрішнього університетського гуртожитку багато в чому визначає хід суспільних процесів. Йдеться не про досягнення морального ідеалу протягом однієї п'ятирічки, а про постійну боротьбу, постійне прагнення до втілення в життя моральних принципів.

Всі три принципи, що формують ідею університету, найтіснішим чином взаємозв'язані. Без свободи немислима універсальність, а відсутність універсального принципу обмежує свободу освіти і творчості.

Європейські університети після тривалого періоду середньовіччя, часу кризи університетської освіти, були концептуально відтворені на початку XIX століття, коли в Німеччині на прикладі Берлінського університету була сформульована концепція національного університету, що стала моделлю для європейських університетів. Ця концепція ґрунтувалася на наступних принципах, розроблених Вільгельмом фон Гумбольдтом [12, с. 25—34.]

Оскільки університет є свого роду гілкою влади, то завдання університету полягає у формуванні владної еліти країни — в подальшому провідника ідей держави. Тому статус університету був дуже високий.

Університет є носієм та "ідентифікатором" національної ідеї (національної ідентичності), національної культури (тоді йшлося про культуру німецького народу, який на початку XIX століття тільки переживав процес становлення).

Істотною, якщо не наріжною основою існування, місією та функцією університету є культурологічна функція, яка

органічно поєднується з ще двома основоположними функціями — науковою і освітньо-просвітницькою.

Університетське знання консолідується з академічним через вільне право учених академії викладати в університетах, право університетської професури на дослідницьку діяльність, причому переважно в новаторських, несталих сферах пізнання.

Університетська автономність, незалежність від волі влади — характерні атрибути європейського університету.

Таким чином, в рамках цієї концепції університет, відповідно до В. Гумбольдта — це притулок професури і студентів — носіїв культури народу, та зовсім не школа для підготовки фахівців як таких. "Про все — потроху", головне — володіти загальною культурою, бути енциклопедистом, вона — атрибутика класичного європейського університету.

Істотно іншою є концепція американських університетів. Виникла багато пізніше, майже через 100 років, вона заснована на тому, що університети є носіями науки найвищої проби.

На відміну від європейських університетів, американський університет орієнтується на професіоналізм, підготовку фахівців найвужчого профілю, що орієнтуються і адаптуються вже під час навчання в сфері управління, високих технологій військової справи, промисловості, аграрного сектора, медицини і т.ін.

Американські університети — носії передової наукової думки. Вони істотно випереджають всі інші наукові інституції в країні. Вони, в першу чергу, — науково-навчальні установи, де на базі високоіндустріалізованої лабораторної бази, широких технічних можливостей студенти навчаються бути дослідниками і фахівцями в певній вузькій сфері навчання. Виникла та культивувалася далі досить глибока спеціалізація університетів. Одні (наприклад, Гарвард) готують управлінську і військову еліту — і без відповідного диплома навіть дуже обдарованим фахівцям важко розраховувати на досягнення високого положення у відповідній сфері. Інші (наприклад, Сан-Дієго) є законодавцями мод у сфері комп'ютерних технологій і сучасних методів управління і т.п.

Отже, можна стверджувати, що кожна держава, нація, повинні прагнути до того, щоб і в їх суспільствах університети стали осередками передової думки. Тільки це дасть змогу організації клімату прогресу в житті та розвитку національно-державних утворень. Прагнути бути конкурентоздатними на глобальних ринках можна лише випускаючи високоякісний національний продукт. Глобалізація впливає на всі держави і нації. Але одні торгують технологіями, освітою та прагнуть до розвитку, інші стають сировинними придатками. Університет, що повинен розвивати національну наукову та інтелектуально-виробничу потужність, є своєрідним "реактором" в енергетичній системі креативності, суспільного відтворення знань.

Таким чином, уніфікація навчального процесу відсутня; навчальний процес — органічна частина наукових досліджень; кожний університет будує свою концепцію навчання фахівців. Тому закінчити американський університет взагалі — це нічого певного не сказати. Треба закінчити конкретний університет, щоб "пробитися" або бути дуже потрібним в певній сфері діяльності. "Знати все ні про що" — крайній вираз тенденції американської освіти.

За ходом даної думки можна зазначити, що сучасний університет не повинен йти шляхом універсалізації своїх програм, а створювати унікальний професійно-інтелектуальний продукт, який можна порівняти з витвором мистецтва, єдиним у всьому світі — унікальним та таким, що може самостійно відтворювати матеріальні, моральні, культурні, національні блага і чесноти.

У гонитві за універсальністю сучасного університету ми можемо втратити можливість національної ідентичності,

благодатне підґрунтя для формування якої (державність) має в Україні не таку довговічну історію, як у США, Європі чи тому ж Китаї.

Однак наприкінці ХХ ст. відбувається модернізація університетів в усьому світі, в першу чергу, в Європі. Університети втрачають позиції культурологічних центрів — носіїв національної ідеї, у зв'язку з втратою (відходом на задній план) національних держав. Це наслідок процесу глобалізації. Він почався дуже давно — з появою транснаціональних корпорацій і світовим розподілом праці. Але по-справжньому розвернувся в інформаційну епоху, що зруйнувала "Берлінську стіну" національних кордонів [13].

Під глобалізацією розуміють перетворення світового простору в єдину "вільну зону", де безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, вільно розповсюджуються ідеї і пересуваються їх генератори і носії, стимулюючи сучасні механізми їх взаємодії. Глобалізація припускає утворення єдиного правового, культурно-інформаційного простору і відповідну інфраструктуру інформаційних обмінів.

Процес глобалізації, що розпочався в післявоєнні роки та широко розвернувся за останні десятиріччя у зв'язку з транснаціоналізацією економіки, а потім і інформаційною революцією, привів до того, що влада стала ділитися між національними державними машинами, з одного боку, і транснаціональним капіталом — з іншого. Саме останній став економічним двигуном, тоді як функція національної держави звелася до нормотворення, захисту інтересів і прав громадян. В останній декаді ХХ ст. конституюється тенденція глобалізації. У зв'язку з цим відбувається "ломка" європейської концепції університету. Він стоїть на роздоріжжі: служити національній ідеї або ж транснаціональним (глобалістським) тенденціям.

Україна з цього періоду не пройшла, бо існувала як частина СРСР. І можна стверджувати, що за останні 15 років держава, нація та освітянська спільнота тільки намагалися, знову ж таки всупереч глобальним світовим тенденціям, створити або ж відновити ідею національного університету в Україні.

Наука стає єдиною, транснаціональною; університети потрапляють у залежність від транснаціональних компаній, стають синдикатами учених, які забезпечують своє існування шляхом підготовки інтелектуальної "продукції". Саме це відбувається в даний час і у нас.

На думку Черванева [13], за українськими університетами зберігається функція, характерна для університетів Німеччини початку ХІХ ст. (за В. Гумбольдтом) — функція формування національної самоідентичності народу. Про це в Україні пишуть в національних і регіональних виданнях; це питання розглядається в політологічних роботах, але воно не знаходить віддзеркалення в університетській освіті в цілому. Тут йдеться не про націоналізм і національність (українець, росіянин), як це іноді намагаються представити. Мається на увазі задача формування самосвідомості нації — українського народу (тобто спільності, або субетносу безвідносно до національної приналежності його складових). Моделлю такого процесу є поліетнічні країни Західної Європи (наприклад Бельгія або Швейцарія) та особливо країни американського континенту, в першу чергу, США і Канада.

Як пише М. Зубрицька, "хіба сьогодні в Україні таку націєтворчу місію виконують сумлінно і відповідально всі університети? Будемо відверті — ні. І це незалежно від того, що вони часто мають величну назву "національний". Можна все списати на політичну, культурну і релігійну дезорієнтацію українського суспільства перехідної епохи, до того ж ще врахувавши аспект глобалізації, який посилює мотиви "смерті" класичного університету з його історично осмисленим призначенням і покликанням.

Проте, всупереч цим викликам локального і глобального характеру, на нашу думку, в Україні повинні існувати окремі університети-острівці, врешті-решт, так відбувається в кожній державі, яка всіляко прагне підтримувати свої найстаріші університети, — з якими ототожнюють національну інтелектуальну гордість і які є інтелектуальною совістю держави, а по своєму духу і за змістом дійсно є національними. В інших же випадках статус "національний" перетворюється на формальну вивіску, яка випробувала не один раз процес девальвації свого призначення, місії, покликання. Сьогодні такі університети-острівці в Україні є, але їх, дійсно, дуже мало, і вони часто вимушені захищати своє право на таку відповідальну місію, як формування національно свідомих громадян своєї держави" [14, с. 20—21.]

Інтерпретуючи цей текст, можна прийти до усвідомлення, що українська держава поступила необачно, "роздаючи" титули "національний" університетам дуже різного рівня і орієнтації, через що вони автоматично опинилися в одному клані зі "справжніми" регіональними університетами.

Університет повинен стояти на вершині освітньої піраміди. Ці міркування диктуються тим, що в країні виник особливий, вищий клас вузів — класичні; так самовизначаються університети, що мають в розпорядженні свій могутній науковий потенціал. Отже, є перспектива побудувати регіональні навчально-наукові комплекси МОН у вигляді піраміди, дотримуючись наступних положень.

Національний університет, що самовизначається, повинен за самим статусом бути на вершині піраміди регіональної вищої школи. Таким чином, університет конституює свою "особливість" в цій системі, тим самим зумовлюючи своє місце у вищій школі та в системі освіти взагалі.

Пропонуючи таке реформування, затверджується суспільна думка, що класичний університет, що самовизначається, як це відповідає його статусу відповідно Статуту Європейських університетів (від В. Гумбольдта), виконує елітарну демократично-культурологічну роль, відмовляючись першим від моделі авторитарного управління.

У рамках руху до Європи правильним було б конституювати функцію атестації, акредитації вищої школи як прерогативу університетів вищого рангу в піраміді освіти.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження можна зробити висновки, що ідея сучасного університету в контексті створення підґрунтя для випереджального суспільного розвитку лежить на перехресті двох векторів. З одного боку, ідея університету наповнена потребою підготовки спеціалістів для глобального професійно-освітнього суспільства. Ідея підготовки фахівців для відкритого соціуму у XXI ст. стає основною спрямованістю університетів майже в усіх країнах світу. Головними ознаками такої парадигми сучасного випускника університету є: професійна мобільність, лінгвістична багатогранність спеціаліста, вміння адаптуватися у стрімко змінному світі, прагнення інтелектуального та професійного зростання, зрощення матеріальних та моральних складових мотивації сучасного випускника університету.

З іншого боку, ідея університету в Україні стає можливою з формуванням національної держави. Україна, на відміну від розвинених європейських держав, тільки почала свій шлях у формування цілісної державної та національної ідеї у сучасному її розумінні. Університет як складова сучасної національної української держави повинен: — формувати національну управлінську та науково-технічну еліту;

— розвивати систему випереджальних суспільних цінностей, орієнтованих на глобальне і національне суспільство;

— створити умови для збереження національних ідеалів та загальних культурних цінностей українського народу;

— адаптувати цінності глобального світового суспільства до традицій і менталітету багатонаціонального та багатоконцесійного українського суспільства;

— стати головною ланкою у національній системі освіти України.

Напрямами подальших досліджень можуть бути вивчення формування ідеї університету в інших країнах пострадянського суспільства. Порівняння специфічних особливостей формування ідеї національного університету в Російській Федерації, Республіці Білорусь, країнах Балтії та інших країнах з українським досвідом дасть змогу відокремити ще недосліджені аспекти даної проблеми та взяти на озброєння українським науковцям вже розроблені в інших країнах моделі, що можуть бути легко адаптовані до практичної соціальної практики та державно-управлінської діяльності в умовах України.

Література:

1. Хабермас Ю. Идея университета. Процессы обучения // Alma Mater (Вестник высшей школы). — 1994. — №4. — С. 11.
2. Ньюмен Д. Христианство и научные изыскания // Отечественные записки. — 2003. — № 6 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/oz/2003/6/2004_1_11.html>. — Загол. з екрану. — Мова рос.
3. Веблен Т. Теория праздного класса: пер. с англ. / Общ. ред. В. В. Мотылева. — М., 1984. — С. 352.
4. Вебер М. Избр. произведения: пер. с нем. / Сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова; Предисл. П.П. Гайденко. — М., 1990. — С.735.
5. Манхейм К. Диагноз нашего времени: пер. с нем. — М., 1994. — С. 465—474.
6. Ясперс К. Идея университета [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <<http://www.belintellectuals.com/library/book.php?id=158>> — Загол. з екрану. — Мова рос.
7. Ортега-и-Гассет Х. Избр. труды: пер. с исп. / Сост., предисловия и общ. ред. А. М. Руткевича. 2-е изд. М., 2000. — С.108.
8. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета // Отечественные записки. — 2002. — № 2. — С. 125—130.
9. Деррида Ж. Университет глазами его питомцев // Отечественные записки. — 2003. — № 6 [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/oz/2003/6/2004_1_15.html>. — Загол. з екрану. — Мова рос.
10. Пирогов Н. И. Избр. пед. соч. / Сост. А. Н. Алексюк, Г. Г. Савенок. — М., 1985. — С. 346—348.
11. Идея университета: свобода, универсальность, моральность // Культурный слой. Исследования по истории европейской культуры. Сб. науч. трудов / КРМОУ "Центр "Молодежь за свободу слова". — Калининград, 2000. — С. 3—6.
12. Гумбольдт В. Про внутрішню та зовнішню організацію вищих наукових закладів у Берліні / Вільгельм фон Гумбольдт // Ідея університету. Антологія. — Львів: Літопис, 2002. — С. 25—34.
13. Черванев И.Г. Миссия университета и раздумья об Alma Mater [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <universitates.kharkov.ua/arhiv/2006_3/>. — Загол. з екрану. — Мова рос.
14. Зубрицька М. Філософський дискурс ідеї Університету: у складних лабіринтах пошуку істини // Ідея Університету. Антологія. — Львів: Літопис, 2002. — С. 7—24.
15. Кремень В. Якість освіти — основа розвитку // Урядовий портал [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <www.kmu.gov.ua/control/publish/29.12.2006>. — Загол. з екрану. — Мова укр.

Стаття надійшла до редакції 21.07.2010 р.